21/12/2023

Το ξύλο στην παράδοση των Χριστουγέννων – Του Ηλία Λιαμή

/ Γνώμες

Η χρήση υλικών στοιχείων στις θρησκείες, είτε ως σύμβολα, είτε ως μέσα τελετουργίας, είναι πανάρχαιη. Η ανάγκη του ανθρώπου να συμμετάσχει «ψυχή τε και σώματι», επιστρατεύοντας τις νοερές του δυνάμεις όσο και τα σωματικά του αισθητήρια, στην επικοινωνία του με το θείο, μετέβαλε τα στοιχεία της υλικής δημιουργίας σε γέφυρα τού αισθητού με τον αόρατο κόσμο.

- Γράφει ο Ηλίας Λιαμής, Σύμβουλος Ενότητας Πολιτισμού

Η διαδικασία αυτή είχε και μία βαθύτατα οικολογική συνέπεια που ήρθε ως ένα σημείο να αναπληρώσει την απώλεια της στενής σχέσης Θεού και ανθρώπων, όπως ήταν στον Παράδεισο: Ο σεβασμός στη φύση θα είχε εξαλειφθεί τραγικά μετά την αποκοπή από τον Δημιουργό της, ήρθε όμως η ιερότητα να ορθώσει, ως ένα σημείο, ασπίδα προστασίας της δημιουργίας εναντίον της ανθρώπινης απληστίας.

Δεν είναι άλλωστε τυχαίο πως η αποιεροποίηση των σύγχρονων κοινωνιών ακολούθησε ευθέως ανάλογη πορεία με την οικολογική καταστροφή.

Η χριστιανική θρησκεία δεν αποτελεί εξαίρεση. Τα υλικά στοιχεία όπως και τα βασικά παράγωγα του ανθρώπινου μόχθου (ψωμί, κρασί και λοιπά) εντάχθηκαν πλήρως στη λατρεία και ανέλαβαν να κάνουν αισθητές θεμελιώδεις δογματικές έννοιες (λ.χ. σώμα και αίμα Χριστού).

ΤΟ ΞΥΛΟ

Μεταξύ των φυσικών στοιχείων που συνδέονται με την θρησκεία και ιδιαίτερα τη χριστιανική, πολύ ενδιαφέρουσα θέση κατέχει το ξύλο. Καταρχάς, δεν είναι δύσκολο, να εντοπίσει κάνεις τις αιτίες:

Το ξύλο αποτελεί το κατεξοχήν στοιχείο του δάσους, τόσο πολύτιμο για την ψυχική και την σωματική ευεξία του ανθρώπου, γεγονός γνωστό από αρχαιοτάτων χρόνων.

Το ξύλο επίσης συνδέεται με την πολύτιμη φωτιά που αποτελεί τον βασικό παράγοντα εξέλιξης του ανθρώπινου πολιτισμού. Ακόμη, αποτελεί ένα εύκολα επεξεργάσιμο υλικό για άπειρες χρήσεις ενώ παράλληλα η αφή του δημιουργεί οικειότητα με το ανθρώπινο σώμα. Αυτό που δεν πρέπει να λησμονηθεί είναι πως το ξύλο, ακόμη και κομμένο, δίνει την αίσθηση ενός ζωντανού οργανισμού το οποίο χρειάζεται συντήρηση και περιποίηση, δηλαδή μόχθο, ο οποίος γίνεται αιτία δεσμού μεταξύ της ξύλινης κατασκευής και του ανθρώπου. Ως μαλακό υλικό, σχηματοποίησαν μαζί με τον πηλό τις πρώτες καλλιτεχνικές αναζητήσεις του ανθρώπου και έδωσαν στα πρώτα ανθρώπινα νοικοκυριά τα εργαλεία της καθημερινότητας.

Όσο για το χώρο της πίστης, μία νοητή γραμμή συνδέει το ξύλο του παραδείσου, τη ράβδο του Αάρον, την ράβδο εκ της ρίζης Ιεσσαί και το ζωηφόρο ξύλο του Σταυρού. Με άλλα λόγια, από σύμβολο της ασκήσεως της ελευθερίας μέσα στον παράδεισο, γίνεται μέσον φανερώσεως της θείας δυνάμεως, σύμβολο του νεογέννητου Μεσσία και τέλος το κατεξοχήν υλικό σύμβολο της ταπεινώσεως της θυσίας και της λυτρωτικής δυνάμεως του Θεανθρώπου.

ΤΟ ΞΥΛΟ ΣΤΗΝ ΠΑΡΑΔΟΣΗ ΤΩΝ ΧΡΙΣΤΟΥΓΕΝΝΩΝ

Ιδιαίτερα η περίοδος των Χριστουγέννων έχει το στοιχείο του ξύλου ως βασικό πρωταγωνιστή σε έθιμα, παραδόσεις, συμβολισμούς και δοξασίες, πολλές από τις οποίες έχουν τις ρίζες τους σε προχριστιανικές εποχές.

Το χριστόξυλο που καιγόταν την παραμονή των Χριστουγέννων συμβόλιζε τη θαλπωρή που επιφυλάσσει το σπιτικό στο θείο βρέφος αλλά και συγχρόνως το διώξιμο των κακών πνευμάτων. Επρόκειτο για ξύλο από συγκεκριμένο δέντρο και θεωρείται αναπόσπαστο στοιχείο της χριστουγεννιάτικης βραδιάς. Πρόκειται για ξύλο που αντέχει περισσότερο στη φωτιά όπως η δρυς, το πουρνάρι η ελιά. Σκοπός είναι, κούτσουρα του ξύλου αυτού να καίνε όλο το δωδεκαήμερο. Το τζάκι που θα τα υποδεχόταν, θα έπρεπε πάντα να είναι σχολαστικά καθαρισμένο από τη βάση του μέχρι την καμινάδα.

Στενά συνδεδεμένο με το χριστοξύλο είναι «το πάντρεμα της φωτιάς» με ξύλα από ένα δέντρο με θηλυκή ονομασία και ένα με αρσενική. Σε περιοχές μάλιστα ετοποθετείτο και τρίτο ξύλο από οποιοδήποτε είδος που συμβόλιζε τον κουμπάρο. Σε κάθε περίπτωση, τα ξύλα σταυρώνονταν τρεις φορές με λίγο κόκκινο κρασί ή λάδι, ενώ στη φωτιά που γρήγορα φούντωνε, έριχναν ξηρούς καρπούς για καλή σοδειά. Όποιος αναλάμβανε να σκαλίσει τη φωτιά, έκανε και τις δικές του ευχές. Όσο για τα φύλλα της Δάφνης, τα πουρνάρια που τοποθετούνταν για να τσιρίζει η φωτιά σκοπό είχαν να διώξουν τα κακά πνεύματα και τους καλικάντζαρους. Ακόμη και η στάχτη μετά την χριστουγεννιάτικη πυρά, σε πολλές περιοχές της Ελλάδας, έπαιρνε μία ιερή αίγλη και σκορπιζόταν στα χωράφια για καλή σοδειά και στους στάβλους για την ευζωία των ζώων.

Το χριστόξυλο παρουσιάζεται και εκτός συνόρων. Στη Βουλγαρία, για παράδειγμα, οι άνθρωποι ετοιμάζουν από νωρίς το πρωί το λεγόμενο μπάτνικ, το κούτσουρο που πρέπει να καίει όλη τη νύχτα και να διατηρήσει τη φωτιά. Οι άνδρες πρόσεχαν

όταν το κόβουν μην αγγίξει τη γη, αλλά αμέσως το έπαιρναν στα χέρια και πανηγυρικά το μετέφεραν στο σπίτι. Συνήθως έκοβαν μεγάλη βελανιδιά, οξιά ή αχλαδιά, με σκληρό ξύλο και μεγάλη διάρκεια.

Σε άλλες περιοχές ο νοικοκύρης φέρνει το κούτσουρο πάνω στο δεξί του ώμο και το τοποθετεί στο τζάκι και λέει:

«Ήρθε ο νεαρός Θεός και υπερηφανεύεται και για τα μοσχαράκια, τα πουλάρια, τα αρνάκια, για τον καρπό του σίτου! Τύχη και κατανόηση!»

Με το μύρο αλειφόταν το μεγάλο ξύλο και κατά τη διαδικασία αυτή τραγουδιούνταν ειδικά τραγούδια που μιλούν για το δέντρο και το νεογέννητο Θεό, που θα κατέβει σε αυτή τη γη. Η πιο ηλικιωμένη γυναίκα έριχνε πάνω στο κούτσουρο σιτάρι. Το βράδυ θα αναβόταν το ξύλο στο τζάκι πανηγυρικά. Αν η φλόγα ήταν μεγάλη, θα είναι μεγάλη συγκομιδή. Αν η φωτιά διατηρείτο όλη τη νύχτα και το ξύλο καιγόταν ολόκληρο, αυτό ήταν καλό σημάδι. Και εδώ η στάχτη θεωρείται μαγική και την ανακάτευαν με το σπόρο του σιταριού την ώρα της σποράς, αλλά και για τη διατροφή των ζώων.

ΟΙ ΣΥΝΑΝΑΣΤΡΟΦΕΣ

Εορταστικές επισκέψεις γινόντουσαν με την βοήθεια αναμμένου πουρναριού πού έδειχναν στους γείτονες στο δρόμο και που συχνά παραλληλίζοντας με την πορεία των βοσκών και των μάγων προς το σπήλαιο. Στην Ήπειρο μάλιστα υπάρχει συνήθεια όποιος πάει στο σπίτι του γείτονα για να πει «χρόνια πολλά», καθώς και όλα τα παιδιά τα παντρεμένα που θα πάνε στο πατρικό του σπίτι για να φιλήσουν το χέρι του πατέρα και της μάνας τους, να κρατούν ένα κλαρί πουρνάρι ή ότι άλλο δεντρί. Συχνά μάλιστα μπαίνουν μέσα στο σπίτι με το πουρνάρι αναμμένο.

Στα Γιάννενα δεν κρατούν ολόκληρο το πουρνάρι αναμμένο στο χέρι τους αλλά κρατούν στη χούφτα τους μία χεριά δαφνόφυλλα και πουρναρόφυλλα που τα πετούν στο τζάκι μόλις μπούνε και καλημερίζουν. Όταν τα φύλλα τα ξερά πιάσουν φωτιά κι αρχίζουν να τρίζουν και να πετάνε σπίθες, εύχονται:

«Αρνιά, κατσίκια, νύφες και γαμπρούς».

Αυτή είναι η καλύτερη ευχή για κάθε νοικοκύρη. Να προκόβουν τα κοπάδια του, να πληθαίνει η φαμελιά του, να μεγαλώνουν τα κορίτσια και τα παλικάρια του, να του φέρουν στο σπίτι νύφες και γαμπρούς, να του δώσουν εγγόνια που δεν θα αφήσουν το όνομα το πατρικό να σβήσει.

ΤΟ ΣΤΟΛΙΣΜΕΝΟ ΔΕΝΤΡΟ

Αν και οι Έλληνες είχαν από την αρχαιότητα τη συνήθεια να στολίζουν το ιερό δέντρο του Δία, την βελανιδιά, όπου κρεμούσαν φρούτα και καρπούς, το στολισμό του χριστουγεννιάτικου έλατου έφερε ο βασιλιάς Όθωνας, στολίζοντας το πρώτο δέντρο στα ανάκτορα το 1833. Στις μεγάλες πόλεις το έθιμο αυτό εκτόπισε όλα τα υπόλοιπα έθιμα της ελληνικής επαρχίας.

ΣΤΗΝ ΕΥΡΩΠΗ

Στην Ευρώπη πάμπολλα έθιμα και συνήθειες των Χριστουγέννων συνδέονται με το ξύλο. Ξύλινη ήταν ήδη από το μεσαίωνα οι αυλοί με τους οποίους λεγόντουσαν τα κάλαντα σε όλες σχεδόν τις περιοχές της Κεντρικής και Βόρειας Ευρώπης. Ξύλινα επίσης ήταν πάντα και παραμένουν τα στολίδια των δέντρων.

Στη Γερμανία ακόμα τέσσερις βδομάδες πριν τα Χριστούγεννα, κατασκευάζεται ένα στεφάνι από κλαδιά ελάτου όπου πάνω του τοποθετούνται 4 κόκκινα κεριά. Καθένα από αυτά ανάβει καθώς ξεκινάει η επόμενη εβδομάδα μέχρι που τα Χριστούγεννα βρίσκουν και τα τέσσερα κεριά αναμμένα. Στα σπίτια, καθ΄ όλη την περίοδο των Χριστουγέννων, το χριστουγεννιάτικο δέντρο αποτελεί για τα παιδιά

το κέντρο του σπιτιού, κάτω από το οποίο θα βρουν, είτε την ημέρα των Χριστουγέννων, είτε την παραμονή της Πρωτοχρονιάς, τα δώρα τους.

ΚΑΙ ΛΙΓΟ ΑΠΟ ΠΑΡΑΜΥΘΙ

Η σχέση που αναπτύσσεται ανάμεσα στα παιδιά και στο χριστουγεννιάτικο δέντρο περιγράφεται με γλαφυρό αλλά και μελαγχολικό τρόπο στο γνωστό παραμύθι του Χανς Κρίστιαν Άντερσεν, «Τα έλατο», όπου, μετά τις γιορτές, το ξεραμένο δέντρο χάνει όλοι του τη λάμψη και περιμένει μαραμένο σε μία γωνιά:

«Τότε ένας άντρας ήρθε και έκοψε το δέντρο σε μικρά κομμάτια, μέχρι που έγιναν ένας μεγάλος σωρός στο έδαφος. Τα κομμάτια μπήκαν σ΄ ένα τζάκι και γρήγορα άρπαξαν φωτιά, ενώ το δέντρο αναστέναζε τόσο βαθιά, που κάθε αναστεναγμός ήταν σαν μία πιστολιά.

Ποπ, ποπ!

Τότε τα παιδιά, που έπαιζαν, ήρθαν και κάθισαν μπροστά στη φωτιά. Την κοιτούσαν και φώναζαν και αυτά:

Ποπ, ποπ!

Όμως, σε κάθε Ποπ! που ήταν ένας βαθύς αναστεναγμός, το δέντρο σκεφτόταν μία καλοκαιρινή μέρα στο δάσος και το βράδυ του Χριστουγέννων. Μέχρι που στο τέλος κάηκε. Τα αγόρια συνέχισαν να παίζουν στον κήπο και το μικρότερο φόρεσε στο στήθος του το χρυσό αστέρι, με το οποίο είχε στολιστεί το δέντρο το πιο ευτυχισμένο βράδυ της ύπαρξής του. Τώρα,όλα ήταν παρελθόν. Η ζωή του δέντρου ήταν παρελθόν και η ιστορία επίσης- γιατί όλες οι ιστορίες πρέπει κάποια στιγμή να φτάνουν στο τέλος τους».

Πηγή: pemptousia.gr